

BART

AP DIJKSTERHUIS

BART

2020 Prometheus Amsterdam

© 2020 Ap Dijksterhuis
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Foto auteur Marco Bakker
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4493 7

's Morgens begint het. Meteen al. Na het ontwaken word ik bestookt door beelden: Bart op de dansvloer, Bart in tranen met zijn hoofd in zijn handen. Soms ook details: zijn fiets, 's nachts op het tuinpad, het stuur waarin het licht van de maan wordt weerkaatst. Ik kan het nog steeds niet geloven, of beter gezegd, ik weet niet meer waarin ik nog kan geloven. Het lukt me om te blijven hopen, maar ik weet niet voor hoelang. Mijn hoop is een wegwijnende patiënt. Ik besteed er veel aandacht aan, soms kan ik er wat geestkracht inblazen met een opgewekte gedachtegang, maar de onttakeling is onvermijdelijk.

Het schoolfeest op het Baudartius College was op 29 april, nu precies een maand geleden. De dag voor het feest ontvouwde Bart zijn plannen. Romy en hij zouden praten, ze zouden samen dansen, en ten slotte zou hij haar op een overrompelende manier de liefde verklaren en haar daarmee tot de zijne maken. Hij zei het letterlijk zo, hij kon zich heel plechtig uitdrukken. Vanaf dat moment zou hij zielsgelukkig zijn. Dat was, in de kortst mogelijke bewoordingen, zoals hij het voor zich zag.

We waren bij hem thuis. Na een aantal warme dagen

was het broeierig onder het schuine dak van zijn zolderkamer. Hij had het raam opengezet maar het hielp nauwelijks. De dikke lucht, die op je borst en schouders drukte, kwam niet in beweging. Bart had een staande lamp met een metalen kap die alleen licht naar onderen liet schijnen. De naar beneden toe wijder wordende bundel licht in de verder verduisterde kamer gaf de sfeer iets intiem; het was alsof we in een tent lagen. Bart lag languit op de vloer naast de platenspeler bij het linkerrijtje met lp's (van bands met de letters A tot en met K). Ik lag leunend op mijn elleboog aan de andere kant, naast de versterker en het rechterrijtje platen. Robert Smith, de zanger van The Cure, waakte over ons vanaf een zwart-witposter aan de muur.

Barts haar, dat hij meestal toupeerde, hing voor zijn donkerbruine ogen. Omdat hij het had geverfd leek zijn bleke huid nu nog lichter. Van nature was zijn haar rood. Nu had hij de linkerhelft van zijn haardos zwart geverfd. Zijn moeder had hem geholpen. 'De halfhoofdtest van Head & Shoulders, maar dan volgens Bart,' had ze lachend tegen mijn moeder gezegd. Bart praatte en ondersteunde zijn uitspraken met drukke gebaren. Hij was die avond een groot deel van de tijd aan het woord. Dit was vaak zo. Ik mocht dan twee jaar ouder zijn – hij was vijftien en ik zeventien –, hij leidde het gesprek.

We luisterden naar 'Closer' van Joy Division, het was onze muziek, vonden we. Dat gevoel werd versterkt door de reacties van anderen. Barts moeder vond de muziek macaber. Mijn broer, die vier jaar ouder is dan ik, zei dat Joy Division klonk alsof ze hun nummers opnamen in

een isoleercel. Wij haalden juist inspiratie uit de sobere beklemming. Joy Division opende luiken die je in staat stelden te kijken naar de keldergewelven in je geest, zei Bart. De zanger, Ian Curtis, was een van onze helden.

Bart en ik praatten met elkaar over dingen die we nooit met anderen zouden bespreken; zaken die precair waren, zoals aan wie we dachten tijdens het aftrekken ('Die van Bananarama met dat donkere haar.' 'Ja? Ik juist op die met dat korte blonde haar.') en dat de muziek van Michael Jackson toch ook weer niet zo ontzettend slecht was als we in het openbaar verkondigden – waarbij we overigens wel vonden dat hij moest stoppen met die stompzinnige gillettjes.

Samen verslonden we boeken, gedichten en films. Hele avonden besteedden we aan het uiteenrafelen van *De Aanslag* van Harry Mulisch of de film *Gandhi*. Bart wilde schrijver worden. Mijn drang om me te uiten vertaalde zich vooral in een liefde voor fotografie en film. Bart dacht in woorden en zinnen, ik in beelden, net als mijn vader, die tegen de zin van zijn ouders fotograaf was geworden en de hele wereld afreisde om reportages te maken. Bart stak me aan met zijn ambities, hij praatte veel opener over zijn ideeën dan ik. Hij dacht hardop en hij droomde hardop.

Soms stelden we onszelf een grote vraag. Zo vroegen we ons af of gedichten die je niet begreep toch emoties konden oproepen. Nadat we een week bezig waren geweest om samen abstracte gedichten te lezen (commentaar van Bart: 'Is dit een gedicht of een of ander kutcrypto-

gram? Want dan geef ik dit aan mijn oma!') en al bijna hadden geconcludeerd dat onbegrijpelijke gedichten geen gevoelens losmaakten behalve frustratie, stuitten we op Lucebert en ontdekten we dat abstracte gedichten ons wel degelijk konden raken. Vooral als je zijn gedichten hardop las konden ze ontroerend zijn of domweg heel mooi, zonder dat je kon uitleggen waarom. Zo hadden we er weer een held bij.

Bart dichtte zelf ook. Hij schreef niet alleen echte gedichten maar ook voortdurend onzinrijmpjes. Toen ik bij hem thuis eens zei dat ik trek had, gaf zijn moeder ons allebei een banaan en op die van mij stond: 'Jegens pre-tenties / koester ik argwaan / ik ben geen Chiquita / maar gewoon een banaan.' Zijn moeder zag dat soort dingen al niet eens meer en toen ik Bart erop wees zei hij dat hij zich niet kon herinneren wanneer hij dat had verzonnen. Zijn brein borrelde maar door, het ging allemaal vanzelf; hij was een soort psychologische Trevifontein waarin iemand een paar flessen badschuim had leeggegoten.

Leuvenheim, ons slaperige dorp, leerde Bart zelfs kennen door een gedicht. Niet lang nadat hij naast ons was komen wonen werd de rust, of beter gezegd de gezapigheid, ernstig verstoord. Aan de rand van het dorp lag een bos waar je langs fietste als je naar Brummen moest; een groter dorp met winkels waar iedereen uit Leuvenheim boodschappen deed. Halverwege stond een witgepleisterde schuur met een half ingestort pannendak die we het spookslot noemden. Op een avond kwam Monique, een meisje uit ons dorp, thuis met rode wangen en voch-

tige ogen. De eerste minuten kon ze geen woord uitbrengen, maar daarna vertelde ze haar ouders met horten en stoten dat er naast het spookslot een man had gestaan die zijn jas had opengetrokken en zijn piemel had laten zien. De man had niet geprobeerd om Monique tegen te houden, hij had ook niets geroepen, maar desondanks was ze behoorlijk ontgaan. Binnen een paar uur wist iedereen in Leuvenheim wat er was gebeurd.

De agitatie onder de dorpingen was grotendeels weggezakt toen de potloodventer – een opmerkelijk toeval – na anderhalve week de moeder van Monique de stuipen op het lijf joeg. Op het moment dat zij bij het vallen van de avond het spookslot naderde was de potloodventer achter de schuur vandaan gekomen. Hij had zijn piemel getoond, die zich ook nog eens in sterk opgewonden toestand had bevonden. Moniques moeder was een vrouw die graag uit de hoogte deed en opschepte over het feit dat haar dochter op het atheneum zat. Nu was dat inderdaad ongewoon in ons dorp: als je naar de mavo ging was je al een studiebol en de enigen die naar het vwo gingen waren Bart en ik (hij naar het gymnasium, ik naar het atheneum, met Grieks en Latijn had ik niet zoveel, zeker niet voordat ik hem leerde kennen). Het idee dat de geaffecteerd pratende mevrouw Van Tuithouten ongewild was geconfronteerd met een stijve paal wekte bij nogal wat dorpingen gegniffel op, maar desondanks zat de schrik er wel in. Er werd gepraat over maatregelen. Moesten de vrouwen vanaf nu in een groep naar Brummen fietsen? Moesten de mannen mee? Kon de politie niets doen?

Twee dagen later ontdekte de eigenaar van het spookslot, boer Mensink, dat er een gedicht op de muur van zijn schuur was geschreven met een zwarte stift:

*Ze meende 't al te kunnen zien
Zijn hand, zijn gulp, gefriemel
In 't licht van de lantaarnpaal
toond' hij zijn stijve piemel*

*Vol verwachting vroeg hij haar
Wat vind je van mijn pik?
Zij hield meer van pleonasmes
zei 'Vuile viezerik'*

De dagen erna werd er gespeculeerd over de herkomst van het gedicht en hoewel hij het nooit heeft toegegeven – maar ook niet ontkend – rees al snel het vermoeden dat het Bart was geweest. Toen zijn moeder ook nog aan mijn moeder vertelde dat hij om geld had gevraagd voor een dikke Edding-stift, wisten we genoeg. Barts naam was gevestigd. De potloodventer heeft zich nooit meer laten zien.

Op de avond voor het schoolfeest praatten Bart en ik over Romy. Bart had het vaak over zijn verliefdheid. Voluit heette ze Romy Schaep, ze zat bij hem in de klas. Ik kende haar niet, want Bart ging naar het Baudartius College en ik naar het Stedelijk Lyceum.

Hij vroeg me of ik ook niet vond dat de letter R de mooiste letter van het alfabet was. 'Die vorm alleen al, dat is

toch liefde? Een vrouw die naar een man toe buigt, haar handen op zijn heupen legt en hem zoent. Of andersom, dat kan natuurlijk ook. Daarom wil ik ook naar Rio de Janeiro,' zei hij, na een mentale hinkstapsprong plotse-ling verwijzend naar de roman *Bougainville* van F. Springer die we allebei net hadden gelezen. Daarin fantaseert Tommie, een van de personages, over plaatsen met namen die de verbeelding prikkelen, zoals Bougainville, Alice Springs en Mandalay. Bart herkende zich onmiddellijk in Tommie, ook hij liet zichzelf in zijn gedachten voortdu-rend meevoeren naar exotische uithoeken. Hij had het vaak over Kathmandu. Ook kon hij zomaar een halfuur lang geanimeerd vertellen over Lhasa of Cuzco (hij hield van bergen) of over Puerto Presidente Stroessner (dat ligt in Paraguay). Daar had hij dan de avond van tevoren alles over gelezen wat hij in de verschillende encyclopedieën van zijn moeder kon vinden. Nu zat hij dus met zijn ge-dachten in Rio. Samen met zijn Romy, neem ik aan.

Hij staaarde glazig omhoog. 'Weet je,' zei hij, 'als Romy "maar" zegt klinkt het als "maag".' Dat vond hij leuk, ver-tederend zelfs. Voor mij waren het onbenulligheden, maar Bart wekte de indruk dat ieder klein detail, iedere kleine eigenaardigheid van Romy op zich al genoeg was geweest om zijn liefde te doen ontvlammen. Hij was verliefd tot in de vierde macht.

'Ik vind Joy Division nu wel wat zwaar,' zei Bart op een gegeven moment. 'Kom, we draaien The Ramones, oké? "Rocket to Russia", ook weer allemaal r'en. RRR. Zie je wel, Len?' Hij noemde me Len, net als bijna iedereen. Ik heet Lennart, maar alleen mijn oma noemt me zo en

mijn vader wanneer hij me vermanend toespreekt of me iets vertelt wat hij van groot gewicht acht. We luisterden naar The Ramones en Bart vertelde over Romy, nu met meer rust en structuur in zijn betoog. Wel pauzeerde hij even om mee te zingen met zijn favoriete nummer, ‘Sheena is a Punk Rocker’.

Romy had lichtblauwe ogen, de kleur van de lucht in mei of juni net na zonsopkomst, en licht naar buiten gekrulde lippen. Ik vat het nu eenvoudig samen, Bart beschreef haar mond met de precisie van een portretschilder. Hij deed dat met gesloten ogen en ik denk dat hij zich zijn eerste kus al honderden keren had ingebeeld. Romy lachte vaak en makkelijk en wanneer ze dat deed had ze kuiltjes in haar wangen en toonde ze een spierwit gebit met tanden die net niet helemaal recht stonden. Ook dat vond Bart mooi: ‘Anders was ze perfect geweest en dat hoeft nou ook weer niet. Perfectie intimideert. En intimideren doet ze al genoeg.’ Was haar gezicht al mooi, de rest van haar verschijning was volmaakt, bijna té. ‘Ze is heel apart,’ zei Bart, ‘newwavedesign.’ Ze had blond haar, lichter dan de meesten, maar niet platinablond, dat net boven haar billen stopte. Het hing neer in grote golven, als van een branding in een storm, behalve na gym wanneer het nog nat was; dan waren de golfjes kleiner en deden ze denken aan een onrustig meer. Ze ging gekleed in strakke truitjes of bloesjes die onveranderlijk zwart, wit of rood waren. Vaak droeg ze grove zwarte netkousen en korte rokjes, soms een nauwsluitende spijkerbroek, maar hoe ze zich ook kleepte, niemand was ongevoelig voor haar verschijning – ook de leraren niet. Ondanks

haar prikkelende voorkomen straalde ze toch iets onschuldigs uit. Waarschijnlijk hielp het dat ze vrij klein was. Op de een of andere manier leek bijna alles aan haar groot, behalve het geheel.

Ook in haar houding onderscheidde Romy zich van haar klasgenoten. Na zijn verhuizing naar Leuvenheim was Bart in een hechte en gesloten klas terechtgekomen. Iedereen kende elkaar al jaren en de leerlingen hadden ook veel contact buiten school omdat ze vrijwel allemaal in Zutphen woonden. De jongens in de klas van Bart waren voor een groot deel meelopers die in een strakke hiërarchie geperst waren. Op de top van de apenrots zaten twee jongens die Paul en Sem heetten. Ze bekeken Bart met argwaan, ook omdat hij een jaar jonger was dan de anderen. Wat deed dat broekie hier, met zijn grote mond?

Romy was een uitzondering. Ze trok zich niets aan van de benauwde verhoudingen binnen de klas en ze was toch populair. Tijdens de eerste helft van het schooljaar had ze verkering gehad met Paul, maar ze dartelde vrij heen en weer tussen alles en iedereen. Ze was vanaf het begin vriendelijk tegen Bart en bij scheikunde had ze hem zelfs gevraagd om naast haar te komen zitten.

Elke donderdagmiddag tijdens het zevende lesuur volgde Romy, met Bart naast haar, een vast ritueel. Van tevoren kocht ze een Mars waar ze vervolgens de hele les over deed. Eerst zorgde ze dat de geribbelde laag melkchocola aan de bovenkant in stukjes barstte. Dat deed ze door haar geodriehoek op de Mars te leggen en lichte druk uit te oefenen. Daarna legde ze de gehavende reep voor zich

neer. Vervolgens at ze, muizenhapje voor muizenhapje, de bovenkant op. Ze pulkte één voor één de scherfjes chocola van de laag karamel die eronder zat. Als na ongeveer twintig minuten de bovenlaag op was pakte ze de Mars met twee sierlijke vingertjes op en nam ze een hapje. Vanaf dat moment at ze de overblijfselen op een min of meer conventionele manier op. Omdat het uiteraard een godsgroewelijke kliederboel werd met die stroperige karamel likte ze voortdurend haar vingers af. ‘En dan moet ik me concentreren op reactievergelijkingen,’ zei Bart. Scheikunde was zijn slechtste vak.

Toen hij hopeloos verliefd was geworden – of machteloos verliefd, dat vond hij zelf een betere term – kon hij zijn ogen niet van haar afhouden tijdens de les. Ook kon hij zijn mond niet meer houden. Het ontlocken van een lach op het gezicht van Romy was het hoogste doel dat hij zichzelf kon stellen. Hij liet zich niet beteugelen door de regels die door de docent werden gehanteerd – hij had niets met regels – en het kwam regelmatig voor dat hij het einde van de les niet haalde. In de klas werd bijgehouden hoe vaak leerlingen verwijderd werden en Bart stond met een ruime marge bovenaan in het klassement. ‘Ja, Len, ik zie de corrector net zo vaak als mijn moeder.’

Bart was vastbesloten om Romy te versieren tijdens het schoolfeest. Ik vroeg hem de dag ervoor in hoeverre hij zijn plannen realistisch vond. Paul had beweerd dat er nog steeds iets was tussen Romy en hemzelf. Ze hadden een moeilijke periode gehad maar hun verkering was

niet uit. Bart wilde best toegeven dat hij het allemaal eng vond, maar mijn tegenwerpingen hadden hem niet in het minst ontmoedigd. Sommige dingen moesten gewoon gebeuren. Klaar. En tussen Paul en Romy was het uit. Ook klaar. In de negen maanden dat ik Bart kende was ik inmiddels gewend geraakt aan het feit dat hij zich niets aantrok van zoiets banaals als de realiteit.

Romy woonde in Brummen en de laatste zes kilometer naar het schoolfeest in Zutphen zouden Bart en zij samen kunnen fietsen. Op mijn suggestie dat hij dan van tevoren aan haar moest vragen om onderweg al af te spreken, schudde hij zijn hoofd. Hij was nooit bang om te zeggen wat hij wilde, maar wanneer het om Romy ging golden er andere wetten.

Bart wilde ruimschoots op tijd vertrekken om ergens na Brummen langs de Zutphensestraat op haar te wachten. Hij zou veinzen dat er iets met zijn fiets aan de hand was. Zijn ketting zou eraf gelopen zijn en hij zou met wat smeer aan zijn handen wachten om het echt te doen lijken. Romy zou uiteraard stoppen wanneer ze hem zag en op dat moment zou hij zijn technische probleem nét hebben opgelost en verder met haar meefietsen.

Op school zelf moest hij iets doen wat een onuitwisbare indruk maakte. Hij werkte al enige tijd aan een gedicht, het was bijna af. Het moest het mooiste gedicht worden dat hij ooit geschreven had; een liefdesverklaring waar ze niet omheen kon. Hij zou wachten op een moment waarop ze met z'n tweeën waren en dan zou hij het voorlezen.

'Hoe dan ook,' zei Bart terwijl hij de lp van The Ra-

mones omdraaide, ‘vanaf morgenavond zijn Romy en ik twee snaren die samen nog maar één stem voortbrengen.’

Hij zag mijn verbaasde blik en vervolgde: ‘Rainer Maria Rilke, een ouwe Duitser.’

De dag erna kwam Bart nog even bij me langs. Hij stond op het punt om naar Zutphen te fietsen voor het schoolfeest. Ik zat in de achtertuin en vroeg hem om te gaan zitten, maar hij verontschuldigde zich en zei dat hij liever bleef staan. Hij was misselijk en ademde snel.

Ik had hem nog niet eerder zo gezien. Hij was duidelijk zichzelf niet. De druk die hij op zijn eigen schouders had gelegd was immens. Ik twijfelde over wat ik tegen hem wilde zeggen. ‘Weet je het allemaal wel zeker, Bart,’ mompelde ik, maar ik had niet het gevoel dat hij luisterde.

Hij vroeg wat ik vond van zijn haar en zijn kleren maar dat was niet de echte reden dat hij nog even kwam dralen. Hij zag er goed uit met zijn zwarte broek, zijn zwarte laarzen, zijn lange spierwitte overhemd en zijn wilde haar, dat wist hij zelf ook wel. Ik denk dat hij langskwam in de hoop dat hij nog iets van zijn verlamdende zenuwachtigheid kwijt zou raken.

Traag en zwijgend liepen we naar de straat. Ons tuinpad leek eindeloos lang. Ik dacht na. Kon ik nog iets voor Bart doen? Terwijl we naast elkaar liepen groeide er een steeds groter wordende klont onder mijn maag die alles in mijn romp naar boven drukte. Ik kreeg zuur in mijn mond.

Toen we bij de straat waren klom Bart op zijn fiets. ‘Nou, daar gaat-ie dan, Lennart. Zij die gaan sterven groeten u.’ Hij fietste weg en ik keek hem na. Daar ging hij met zijn rood-zwarte haardos. Net voordat hij de bocht om fietste draaide hij zich nog een keer om. Hij zwaaide, maar hij lachte niet.

Toen nam ik een besluit.